

свобода совісті, думки, слова; терпимість, правова рівність релігій, віротерпимість, право на суверенну науку та ін.

Ключові слова: скептицизм, терпимість, свобода совісті і думки, інакодумання, віротерпимість, наука Нового часу, релігієзнавчий аспект.

В статтє В.В. Климова «Модернизированный философский скептицизм в XVII ст. как средство утверждения идей веротерпимости свободы мысли, создание науки Нового времени (религиоведческий аспект)» в контексте процессов общественного и духовного реформирования, создания науки Нового времени анализируется модернизированный скептицизм как средство критики догматизма, схоластики, консерватизма и утверждения таких общественных ценностей, как свобода совести, мысли, слова; терпимость, правовое равенство религий, веротерпимость, право на суверенную науку и др.

Ключевые слова: скептицизм, терпимость, свобода совести и мышления, иномыслие, веротерпимость, наука Нового времени, религиоведческий аспект.

Лілія КОМПАНИЄЦЬ (Харків)

УДК 21:14

«КОЛООБИГИ» ІДЕЇ РЕІНКАРНАЦІЇ У ВИМІРАХ ПЛАТОНІВСЬКИХ УМОСПОГЛЯДАНЬ

Актуальність. Сучасну культуру часто іменують як пострелігійну. Можна припустити, що саме через відхід з історичної авансцени на периферію існування релігійної сфери спектр проблем духовного плану стабільно, лавиноподібно обрушується на індивідуальне буття людини у світі, посилює відчуття кризовості, безвиході, які тотально пронизують її життя. Внаслідок цього формується сучасний тип особистості з межевою свідомістю, який зберігає «в собі» буття у всіх його суперечностях, балансуючий на межі духовних розломів. Остаточне руйнування духовних основ поступово призводить до вироблення відповідної соціокультурної ситуації екзистенційної стратегії життя поза смисложиттєвими та ціннісними орієнтирами. Феномени релігійного змісту як «носії», транслятори відповідних їм ідей, ідеалів та цінностей на всіх етапах історії «знімали» такого роду напруження, трагічне світовідчуття сучасних їм часів, яке тотально пронизує мікрорівень їхнього буття. Кожна наступна епоха перебувала в пошуці свого шляху у вирішенні зазначених проблем духовного спрямування, які зберігали актуальність і

нескінченну відкритість на всіх етапах історіогенезу. Саме тому, на нашу думку, виникає необхідність актуалізації, комплексного, філософського осмислення базисних ідей означеного рівня, на основі яких історично встановлювалися ціннісні орієнтири цивілізованих співтовариств, втілені у форму тієї чи іншої духовної традиції.

У контексті обґрунтування необхідності застосування філософського інструментарію до теми дослідження необхідно відзначити, що сучасний дискурс давно подолав межі пріоритетності тієї чи іншої сфери гуманітарного знання у вирішенні проблем людського існування, виконав розворот до необхідності пошуку цілісного, міждисциплінарного характеру дослідження, що дозволяє всебічно осмислити досліджуване явище. Таким у нашому контексті виступає феномен реінкарнації, який ми презентуємо як тему, що стоїть на перехресті релігійнознавчої, історичної, філософської, культурологічної, етнографічної думки, що складає фундаментальну основу спектру вчень, вірувань у безсмертя людської душі. Саме така стратегія, на нашу думку, здатна допомогти всебічно висвітлити означену ідею, не тільки відкрити шлях до співпраці філософії, релігії, антропології, культурології в сучасному знанні, а й прокласти мости до вибудови міжкультурного, міжрелігійного, міждисциплінарного діалогу в цілому, а зокрема водночас вирішити «внутрішні» антропологічні проблеми етичного, психологічного, духовного характеру.

Нашою *метою* виступає відстеження траєкторій польоту, розвитку ідеї реінкарнації в межах і горизонтах філософської думки Платона і, зокрема, презентація її в аспекті «мікрокосму» (людини) як відбитку моделі Всесвіту.

Простежуючи метаморфози ідеї, яка аналізується, необхідно відзначити, що реперною точкою нашої праці виступають експлікації терміну «реінкарнація», які отримали свій розвиток в лоні античного світу. Реінкарнація реалізується через ідею втілення і розуміється:

1. Як здатність певної субстанції відділятися після смерті тіла і переселятися в щось нове; як здатність богів, духів, святих до одягання у плоть.
2. Як процес переходу (просування, переселення, руху наскрізь) душі в тілесну оболонку, осмислюється як поточний (включаючи еволюційний завершений аспект), а також вказує на зворотній процес - «назад в тіло»⁵¹.

У попередніх наших екскурсах вже були обґрунтовані та вичленені дві стратегічні лінії в осмисленні ідеї реінкарнації, латентно присутні в творах Платона. Зокрема під кутом зору «макрокосму» в контексті процесу, закону, покладеного в основу існування Всесвіту (крізь призму ідеї колообігів, життя душ) і в аспекті «мікрокосму» (людини). Відносно першого вектору реінкарнація презентується у фрагменті про створення деміургом душ і їхніх

⁵¹ Компанієць Л.В. Етимологічна реконструкція поняття «реінкарнація» // Українське релігійнознавство. – 2013. – № 67. – С. 105-116.

умов існування та законі їхнього перевтілення⁵². Виходячи з аналізу цього сюжету, ми дійшли висновку, що ідея метемпсихозу відгалужується від категорії покарання, мислиться автором автономно як неминучий процес, принцип, закладений деміургом в основу природи Всесвіту. В аспекті другого положення нами було пунктирно намічено лінію розвитку теми крізь призму платонівського розгляду людини як «мікромоделі», відбитку «макрокосму», яка в процесі життя себе «моделює». У ході здійснення дослідницької розвідки також були виявлені основні траєкторії смислового розвитку ідеї реінкарнації. З одного боку, в одному зі своїх заломлень вона постає як «механізм» єднання душі та тіла, що сприяє «впадінню» людини в життя. З іншого ж боку, ми дійшли думки про те, що, проживаючи «тут і тепер», людина за допомогою проявлених якостей душі формує наступну будівлю свого буття «по обидві сторони» меж світу, що вислизують, - фізичного і духовного. Іншими словами, під одним кутом зору вона «проектуює» майбутню тілесну форму існування (можливі варіанти втілень: у різні види рослин, тварин тощо), а в іншій проекції визначає «зону» перебування своєї душі в божественних світах.

Продовжимо відстежувати описані траєкторії розвитку теми, епіцентром якої виступає людина в контексті філософських умоспоглядань Платона, а саме виходячи з перерахованих конотацій, загальноприйнятих (концептуальних) і виявлених нами (текстуальних), відстежимо філософські експлікації ідеї реінкарнації в творах автора. Попередньо зазначимо, що смислові вимірювання теми відсилають нас до вершин платонівського умоспоглядання, походять від єдиного джерела поширених в давню епоху уявлень про реінкарнацію, вірувань у життя душі «по той» і «по цей» бік світу, в її нескінченну кількість перевтілень, а також розкривають погляди мислителя на «тілесні окови». Іншими словами, торкаючись світобачення Платона, ми опиняємося на перехресті доріг розгортання аналізованої теми, ракурсів, траєкторій польоту його думки, «розвилок» її розуміння, які розгортаються крізь призму світовідчуття філософа, містить його думки про духовний і тілесний вимір людського існування і відкриває завісу специфіки їхніх взаємодій, співвідношень.

Вище зазначалося, що реінкарнація як феномен в одній із своїх смислових форм прояву виступає в ролі «механізму», поєднучої ланки духовної і тілесної організації людини, об'єднує їх, сприяє становленню і прояву останнього у світі як досконалого факту світобудови. Тому, перш ніж поринути у відкриття смислових вимірів ідеї реінкарнації в творах Платона, визначимо також акценти в його поглядах, у просторі яких пріоритетність віддана душі як управителю тіла. Саме душа виступає епіцентром, навколо якого розгортається дійство людського існування. Вона впливає на тілесну організацію, в тому числі й на майбутні форми свого матеріального втілення, способи її буття у світі. Ця тема (душі як управителя тіла) звучить основним

⁵² Платон. Сочинения в 3-х томах / Под общ. ред. А. Ф. Лосева и В.Ф. Асмуса. – Т. 2 – М., 1970. – С. 481-482.

лейтмотивом протягом розвитку всіх сюжетних ліній в текстах Платона. Під таким кутом зору тілесність у свідомості мислителя зводиться до положення керованої ланки, розкривається в подальших роздумах автора про те, що тіло не тільки вимагає прожитку, схильне до хвороб, але і виступає в ролі обмежувача, що встановлює межу пізнання, осягненні істини, заважає людині усвідомлювати справжнє буття. Платон пише, що діяльність філософа виявляється в тому, що він звільнює душу від спілкування її з тілом⁵³. Саме через це він цінував «мантичне безумство», в межах якого відкривався дар пророцтва, а медитацію він розумів як спрямованість душі до божественного, Великого Блага⁵⁴. Відтак у Платона душа стає епіцентром вихреподібних кружлянь його думки, які у своєму розгортанні, що буде показано нижче, містять пласти смислів ідеї реінкарнації в ландшафті його творів.

Таким чином, в різних текстах Платона наскрізною є тема вдосконалення душі людини, в просторі якої прояснюється смислове навантаження аналізованої ідеї. Перебуваючи на стадії виявлення зон її скупчення, ракурсів заломлень у філософії мислителя, її відблиски ми знаходимо в «Апології Сократа», в межах якої вона наповнюється мотивами «поцейбічної» розплати, сконцентрована на розкритті «внутрішнього» рівня сутнісного боку людини, його душі. Саме одна з конотацій ідеї реінкарнації розгортається в міркуваннях заклику Сократа дбати не про тіло і гроші, а про душу, щоб вона була якомога досконалішою. Розвиваючи цю думку, Платон вустами Сократа говорить, що в служінні Богу полягає сенс існування і що не від грошей народжується чеснота, а навпаки від «чесноти у людей і гроші, та всі інші блага»⁵⁵. Враховуючи те, що реінкарнація виступає невід'ємним атрибутом вірувань епохи і уявлень автора, а також фокусуючи увагу на смисловому боці означеного фрагменту, видно, що в завуальованому вигляді тут присутня ідея «поцейбічної» розплати. Проживаючи все своє життя, культивує «в собі» добродісні якості душі (або ігноруючи їх), людина накопичує невидимий «капітал», який згодом послужить їй, вплине на її майбутнє втілення. Іншими словами, перші отримують «матеріалізацію» благ фізичного світу, формують наступний дім буття, покращують долю людини. Нагадаємо, що в раніше згаданих сенсах акцент робився на майбутню еволюційну форму, яку в процесі життя «тут і тепер» формує людина. У останньому сюжеті смислова синкопа припадає на «моделювання» крайнім способом майбутнього життя (що зводиться до благ цього світу). Тут перед нами розкривається інша смислова проекція аналізованої ідеї, яка тісно пов'язана з попередньою, тобто тілесна форма втілення дзеркально відбивається в способі буття. У сукупності обидві конотації вибудовують долю душі в координатах «вперед і вгору» від земних благ до небесних, спрямовуючи всі її існування до божественного. Відповідно, розплата

⁵³ Платон. Сочинения в 3-х томах. – Т. 2 – С. 22.

⁵⁴ Блаватская Е.П. Теософский словарь. – М., 1994. – С. 273.

⁵⁵ Платон. Сочинения в 3-х томах. – Т. 1 – М., 1968. – С. 99.

здійснюється «тут і тепер», «по цей бік» світу, а реінкарнація виступає в ролі «механізму» його здійснення.

Підсумовуючи фрагменти текстів мислителя, можна говорити про розгортання в їхніх межах віяла смислів поняття «реінкарнація» із врахуванням позначених на початку статті, зокрема розуміння ідеї перевтілення як процесу, який внаслідок свого смислового розширення інтерпретується нами як незавершений, поточний, розлитий у часі в межах земного життя, що ілюструє «мікрорівень» людського буття. У його просторі ідея «реінкарнації» реалізується в значенні «просування душі наскрізь», «по цей» бік світу в тілесній оболонці. Крім того, в «макромасштабах» реінкарнація мислиться Платоном як процес переселення душ, повторюваний нескінченну кількість разів, презентований ним у категоріях «потойбічного» світу. У такій інтерпретації виникає думка про можливість презентації, вибудови ланцюгу реінкарнацій в модель єдиної долі душі, ланками якої виступають її перевтілення, тобто душа рухається крізь ланцюг перероджень, що розпадаються на різні тілесні модуси буття, в межах яких реалізується ідея її розвитку, смисли її існування. Необхідність осмислення згаданих осей координат ідеї реінкарнації обумовлена наявністю «вертикального» та «горизонтального» вимірів її буття. До обґрунтування поданих вище позицій ми і переходимо.

Відтак в наступному сюжеті «потойбічний» зріз розгортання смислового рівня (раніше контурно позначеного) ідеї реінкарнації ілюструють погляди мислителя на співвідношення духовного і тілесного в людині з акцентом на останньому. Реінкарнація розкривається в ракурсі процесу, «розлитого» у просторі та часі в міркуваннях Платона, вкладених в уста Сократа, про зв'язок душі та тіла, що уподібнюється відносинам ткача з витканим їм плащем. Всім зрозуміло, зазначає автор, що ткач зносив за своє життя безліч різних плащів і пережив їх всі, окрім останнього. Душа вічна, а тіло тимчасове. Будь-яка душа зношує безліч тіл, особливо тоді, якщо вона живе багато років. Тіло протягом життя занепадає, відмирає і відроджується нескінченну кількість разів на всіх етапах людського існування. Це означає, що душа безперервно тче його заново, замінюючи зношене. Тут необхідно нам витримати невелику паузу, відзначити, що в цьому уривку Платон перед нами відкриває несподіваний вектор в осмисленні ідеї реінкарнації «по цей» бік її здійснення, в просторі якого відбувається її розщеплення на рівні розумінь. З одного боку, реінкарнація мислиться як невидимий процес, який протікає на «внутрішньому» рівні людської фізіології, що змушує рухатися всі її системи. З іншого ж боку, як видимий феномен, «результат» якого є можливість візуально «схопити», «зафіксувати» в певні моменти життя. Ілюстрацією до цих положень в їхній нерозривній цілісності можуть служити віхи життя людини: дитинство, юність, зрілість, старість, які включають у себе описані «внутрішні» та «зовнішні» форми прояву процесу реінкарнації, мислимі як різні фізіологічні стани організму, межі між якими розмиті, розсіяні,

невловимі. У латентному вигляді етапи життя людини перетікають один в іншій. При цьому відбувається зміна «тілесних пут» душі. Саме в ландшафті їхнього здійснення відбувається просування останньої, актуалізація реінкарнації в значенні руху душі «наскрізь» (вибудуваного від «початку» і до «кінця» існування її тілесної оболонки).

Таким чином, з одного боку, в контексті описаних уявлень Платона про взаємини, впливи людської душі на її тіло з акцентом на множинності прийняття форм останнім, поняття «реінкарнація» наповнюється додатковим змістом, розширює свої горизонти: презентується в раніше сформульованому нами значенні, в загальному вигляді як наскрізний процес просування душі в межах тілесної організації, мислимої у тимчасових категоріях. В аспекті «приватного» (тілесного) актуалізується інша грань смислового навантаження реінкарнації, яка оформлюється в ідею, що отримала надалі значення «регенерації» клітин живого організму, розуміємо як постійний процес, поточний, здійснюваний на мікроклітинному рівні, укладений у кайдани «вмирання і відродження» клітин⁵⁶. Відповідно, в позначених контекстах реінкарнація виступає не тільки в ролі тимчасового «механізму», «одномоментного» («тут і тепер»), принципу об'єднання душі з тілом, а й в іпостасі стаціонарного явища, що приводить у рух колообіги внутрішніх систем людини протягом усього життя, дзеркально відображають платонівські загальні колообіги Всесвіту, постійні пересування душ. Ці значення містять діалектичний принцип платонівських вічних взаємопереходів протилежностей (від життя в смерть і навпаки).

Наступний вектор «внутрішнього» рівня розвитку аналізованої ідеї продовжують погляди Платона і зокрема його вчення про анамнесіс (грец. «ἀνάμνησις» – пригадування), яке він формує на основі орфіко-піфагорійських уявлень про безсмертя душі. Грецький термін означає стан останньої (яка втілилась у фізичну оболонку), пригадує бачене у світі надчуттєвому, в тому числі й у своїх колишніх втіленнях. В якості об'єкта пригадування виступають ідеї, які у світі фізичних явищ знаходять тільки їх подібність. У гносеології Платона передбачається, що душа, перебуваючи в стані передіснування, пізнає ідеї, а після свого земного втілення вона починає «пригадувати» колишні свої споглядання тих істин, які вона увібрала до свого матеріального існування, тобто, вбираючись в тілесність, людина робить слабкі спроби відновити потьмяніли ідеї. За Платоном, споглядати речі потрібно лише душею, відмовившись від тіла. Тільки в такий спосіб можливим є осягнення всього «чистого», істини⁵⁷. Іншими словами, аксіологічне навантаження несе екстатичний досвід, в якому актуалізуються надприродні здібності, сакральна пам'ять душі. З одного боку, вона відкриває шлях до істинного пізнання світу речей, Всесвіту. З іншого боку, сприяє пізнанню себе в контексті розгортання «внутрішнього» рівня людського існування, а саме заклику «Пізнай себе!»,

⁵⁶ Платон Сочинения в 3-х томах. – Т. 2. – С. 54.

⁵⁷ Там само. – С. 34, 38.

здійснення якого стає можливим в картині світу античних мислителів за умови воскресіння в пам'яті всіх своїх реінкарнацій.

Саме пам'ять душі, на їхню думку, сприяє осягненню себе, духовному розвитку, відновленню аналогічної цілісності, шляхом культивуваці людиною в собі «внутрішніх» добродієних якостей, що моделюють її буття «по обидва боки» світу фізичного і божественного (у згаданих раніше сенсах)⁵⁸.

Як зазначалося вище, протягом розгортання всіх сюжетів Платона наскрізною проходить тема впливу душі на тіло. В її ландшафті людина є «макромоделлю», «перехрестя» двох світів, дзеркальним відображенням моделі Всесвіту (в якому відбито принцип єднання світу духовного і тілесного), межі між якими розмиті, стерті у свідомості мислителя, точніше - одна форма буття, на його думку, перетікає в іншу й навпаки.

Під таким кутом зору ідея реінкарнації отримує свій розвиток «по вертикалі» в уявленнях автора про поза фізичний будинок існування душ. Так, у діалозі «Федон» вона розкривається у значенні процесу переходу душі від «поцейбічного» в «потойбічний» світ шляхом її «виходу» з тіла «на зовні», в інший вимір, в іншу форму існування. З цими контекстами пов'язані уявлення мислителя про духовні плани буття. Він вважає, що душі померлих перебувають в Аїді, який за старовинним етимологічним тлумаченням був названий «безвидним», невидимим, а звідти вони повертаються знову до життя, реінкарнують. Платон вустами Сократа розглядає Аїд як славне, чисте місце, божественну сферу розумного бога. Кожній душі там уготовано житло. Головний персонаж діалогу зазначає, що потрібно молитися богам, щоб переселення з цього світу в інший було успішним⁵⁹. Далі йдуть описання «істинної» Землі, яка знаходиться під небесами, в чистому ефірі. Там панує прекрасне життя, блаженство. Люди не схильні до хвороб, оточені яскравими фарбами тощо. В одному з розуміннь смерті Сократ її інтерпретує як бажане переселення звідси в інше місце, у світ богів і справедливого суду⁶⁰. Іншими словами, уявлення автора про два «рівнозначні» плани буття як грані одного цілого і відповідних їм вимірів активізують думку про можливість здійснення та відкриття іншого смислового навантаження терміну «реінкарнація». Розуміння її у значеннях процесу переселення душі, просування «назад в тіло» в перевернутому вигляді в контексті актуалізації «духовного». Відносно раніше позначеного розуміння терміна «реінкарнації» як процесу останній есплікується нами у значенні послідовної зміни дій і екстраполюється на уявлення мислителя про переходи, здійснені душею. У такому вигляді реінкарнація вписується у платонівські колообіги Всесвіту, здійснювані через переходи, тобто перетікання душ від однієї форми існування (тілесної) в іншу (духовну), актуалізується «макрорівень» в розумінні ідеї реінкарнації.

⁵⁸ Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. – М., 1986.

⁵⁹ Платон. Сочинения в 3-х томах. – Т. 2. – С. 93.

⁶⁰ Платон. Сочинения в 3-х томах. – Т. 1 – С. 111.

І нарешті, в контексті узагальнення, руху нашої думки про шлях від «загального до конкретного», відзначимо, що в цілому у викладених фрагментах викристалізуються і відгалужуються основні стратегії в тлумаченнях рукопису. Раніше позначений «макрорівень» у вимірах вселенського буття, його моделі та його відбитку, «мікромоделі» (людини). Іншу систему координат демонструє поширений в античній думці негативний вектор осмислення ідеї реінкарнації та йому протилежний, апологетичний, що належить думці Платона, становить канву його текстів. Саме в сюжетах автора в латентному вигляді простежується зміщення акценту в бік крайньої стратегії в баченні та презентації ідеї реінкарнації. Цей «перекіс», проблему авторських переваг на противагу загальноприйнятим думкам «дозволяє» «міф про загробну розплату», в якому відбувається остаточне зміщення осі координат у свідомості мислителя до апологетичного вектору в трансляції ідеї реінкарнації. Так, в «Державі» Платона ми зустрічаємо зазначену тему, складову «скелет», основне смислове навантаження згаданого міфу⁶¹. Пригадаємо фабулу. Учасником описаних автором подій був відважний воїн на ім'я Ер, якого вбили на війні. Через десять днів, коли стали розбирати тіла померлих воїнів, його тіло знайшли цілим, нерозкладаним. Саме через це тіло покійного відправили для поховання додому. Однак коли почали мерців спалювати, Ер несподівано для всіх ожив. Після чого він розповів про те, що з ним відбувалося і що він бачив у потойбічному світі. Своє оповідання герой міфу починає з моменту виходу з тіла його душі, після чого він зустрічає інших померлих і разом з ними вирушає до невідомого прекрасного місця. Там він побачив дві розколини в небі та аналогічні на землі. Між ними сиділи судді, які добрих, справедливих людей відправляли на небо, інших – вниз. Крім здійснення в такий спосіб покарань грішників і заохочень праведників, Еру було відкрито бачення богині Ананки, яка на веретені (роблячи колообіг) ткала людські долі. Присутнім при цьому був віщун, який брав зразки життів в однієї з трьох її дочок і кидав жереб у натовп. Еру не було дозволено піднімати жереб, але він впав поруч з ним. За його словами, зразки життів складали різні варіанти долі для душ померлих людей (тварин, всі види людського існування). Серед них були життя тиранів, які закінчувалися убогістю, життя людей, прекрасних зовнішньо, доблесних, родовитих тощо⁶².

Далі Платоном наводиться думка про те, що найголовніше в житті земному чи наступному - це правильно зроблений вибір душі «середнього шляху». У цьому філософ вбачає щастя людини, наголошуючи, що при виборі життя потрібно уникати крайнощів, які погіршать його якості. У результаті хибно зробленого вибору постраждає душа не тільки в черговому втіленні, але це призведе до погіршення її якостей, властивостей. Так, вона може стати несправедливою, нездатною до навчання, схильною до інших пороків. Далі Ер розповідає, як один із померлих, незважаючи на те, що прибув з небесних

⁶¹ Платон. Государство. Законы. Политик. – М., 1998. – С. 375.

⁶² Там само. – С. 378-379.

сфер, взяв життя тирана, не подумавши про біди, до яких це його приведе. Проте, поміркувавши, він став звинувачувати богів у своєму виборі. Ті ж люди, які прийшли з надр землі (настраждавшись там), навпаки, замислювалися і, попередньо поміркувавши, вибирали собі життя. Ер бачив, як люди обирали собі долі птахів, хижих звірів, жінок, подібні до попередніх втілень. Як зазначає автор, вустами героя саме в такий спосіб відбувається змішання долі, зміна «поганого і хорошого», якщо чеснота не була якістю душі, а звичкою. Далі йде більш докладний опис процесу здійснення процесу реінкарнації. Коли душі вибирали собі долю, вони підходили до Лахесіс (дочки богині Ананки), де отримували обраного ним генія, який їх супроводжував як страж життя і виконавець обраного шляху. Потім їх вели до Клото (іншої доньки богині). Там по черзі душі підходили до веретена, яке робило колообіги, обертання. Цим затверджувалася їх доля. Після дотику до Клото душі вели до пряжі Атропос, що робила нитки долі незмінними. Так, не обертаючись, вони йшли до престолу Ананки, проходили повз нього. Звідти всі душі відправлялися на рівнину Лети (відома як річка забуття в царстві мертвих). Випивши її води, вони забували колишні свої втілення. Після чого прибулі душі розташовувалися біля річки Амелет («та що уносить турботи») і занурювалися в сон⁶³. За словами Ера, опівночі несподівано пролунав грім, стався землетрус. Воїн побачив, що душі розлетілися в різні боки, в ті місця, де вони повинні були народитися. На відміну від інших, Еру заборонили випити води з річки забуття. Він не міг пояснити те, яким чином його душа повернулася. Коли ж він прокинувся, то побачив себе на вогнищі. За словами Ера, його відправили назад, у земне існування, тому що він повинен був сповістити, розповісти людям про те, чого зазнала його душа, які істини пізнала. Відповідно, у такий спосіб він повинен був стати, з одного боку, свідком здійснення всіх етапів процесу реінкарнації «по той» бік світу, а з іншого - з побаченого, випробуваного на собі, пізнати і передати іншим її глибокий сенс, суть і мету. У висновку Платон словами свого героя каже, що це сказання не загинуло і нас врятує. Якщо ми йому повіримо, то й Лету легко перейдемо і душі своєї не споганимо⁶⁴. У цьому фрагменті проглядається намір автора донести до читача сутнісну сторону ідеї реінкарнації, представлену в завуальованому вигляді: обравши «серединний» шлях для прояву і культивування найкращих якостей своєї душі, людина зберігає її в неспаплюженому вигляді і в такий спосіб вибудовує свій шлях порятунку. В іншому ж випадку впаданням в гріх вона обтяжує своє буття в інших втіленнях, віддаляється від божественних сфер перебування.

Таким чином, в цьому сюжеті, з одного боку, реінкарнація мислиться як Необхідність, організаційна ланка, «механізм» світобудови, як закон і Принцип існування душ, вписаний в природу Всесвіту (мотиви якого зустрічалися раніше). З іншого боку, Платон пунктирно проводить

⁶³ Там само. – С. 381.

⁶⁴ Там само. – С. 382.

апологетичну лінію в її презентаціях, усуває існуючий дисбаланс, перекиє у бік протилежного ракурсу її осмислення, що превалює в античній думці, стверджує присутність іншої траєкторії в її розуміннях апологетичної, збагачує її смисловими конотаціями, наділяє її ідеєю спасіння душі.

І нарешті, витримаємо паузу, відступимо на час від виявлення смислової сторони аналізованої теми з метою вчинити спробу моделювання окремих доказів на користь існування реінкарнації в контексті платонівського вчення про душу. За основу візьмемо деякі аргументи, точніше його положення про безсмертя душ та аргументи на його користь:

1. Отже, екстраполюємо на нашу тему платонівське доведення про існування «взаємопереходів», коли одна протилежність перетікає в іншу. У діалектичних міркуваннях автора міститься такий логічний ланцюг, якщо є більше, то існує і його протилежність – меншість, що виникла з першого. Звідси виводиться положення про переходи, наприклад, «роз'єднанні та об'єднанні», «охолоджені та нагрівані», «оживання та вмирання» тощо. За Платоном, відбувається оживання і вмирання душі за життя тіла та після смерті тілесної оболонки, тобто життя переходить у смерть, а мертво переходить у живе.
2. Наступне положення (продовжує дещо попереднє) стосується міркувань автора про постійні всесвітні колообіги. Так, Платон вважає, що якби не було вічних колообігів, то все б зупинилося на якійсь протилежності, тобто стало б смертю. Відтак душа, на його думку, після смерті тіла робить перехід з одного стану в інший вже поза земним тілом, а неземна душа знову переходить в земне існування. Відповідно, відбувається взаємоперехід протилежностей, мислимий в масштабах космічного колообігу душ⁶⁵.
3. Наступний аргумент про «самототожності ідеї душі»⁶⁶. Так, за Платоном, душа ближче до безвидних істот, тотожна божественному (безсмертному), керуючого, а тіло до видимого, земного, мінливого, керованого. Відтак душа подібна безсмертному, постійному, незмінному на відміну від тіла, якому притаманні протилежні властивості. Однак тіло можна зберегти на певний час (муміфікацією), а відтак душа тим більше після її відсторонення від тіла зберігається за допомогою дотримання чистоти, краси, що дає їй можливість перебувати в божественних світах з богами. В іншому випадку, проводячи життя нерозумно, гріховно, вона залишається біля покинутого нею тіла або переходить в потворному вигляді в потойбічний світ, а потім набуває втілення в тілах грубих тварин, як кайдани, покарання. Отже, визнання безсмертя людської душі виступає основою для розвитку і формування уявлень та вірувань про подальші її пересування, про її долю, у вселенських масштабах

⁶⁵ Платон. Сочинения в 3-х томах. – Т. 2. – С. 30.

⁶⁶ Тамм само. – С. 42.

розпадається на ланцюг реінкарнацій як модусів її буття. Відповідно, в цьому аргументі реінкарнація актуалізується як основний принцип, атрибут існування всіх душ «по той» і «по цей» бік світу.

У результаті здійсненого нами дослідження ми одержали деякі висновки, диференційовні нами на два блоки. Якщо перший презентує результати в їхньому загальному вигляді, то другий представляє їхні приватні моменти:

1. Отже, в ландшафті філософських умоспоглядань Платона виявлені стратегічні лінії в осмисленні ідеї реінкарнації, переважаюча в лоні античної думки «негативна» і «апологетична» (платонівська). Крайній вектор презентує викладений міф про воїна Ера, в якому проводиться погляд на реінкарнацію (втілення) як результат вільного вибору душею свого життя та як способу реалізації належних їй якостей душі та засіб її вдосконалення, культивуваці добродієв її властивостей як шлях до очищення. Вершиною і метою існування душі, яка рухалася крізь ланцюг реінкарнацій, виступає ідея її порятунку.
2. Встановлено, що в міркуваннях Платона тема реінкарнації розширює смислові горизонти свого здійснення, які презентують нові координати її розвитку. Так, вона постає у вимірах «поцейбічного» і «потойбічного» світів, межі між якими примарні, розмиті в уявленнях мислителя. Відповідно, розкривається крізь призму його моделі «мікрокосму» (людини) як відбитка «макрокосму» (Всесвіту). Крім того, встановлено, що смислові рівні текстів Платона презентують його в категоріях простору і часу.

Отже, в масштабах вселенських колообігів реінкарнація мислиться «по вертикалі»:

- а) У якості «механізму», який приводить у дію модель, систему Всесвіту і, зокрема, сприяє здійсненню колообігів душ. У загальному вигляді як процес постійних переходів душ, їх просування, який відбувається закономірним чином, мислимий «по обидва боки» світу божественного і земного (встановленого деміургом). Іншими словами, як універсальний принцип, який пронизує всю систему світобудови, субординує її, як правило, покладене в основу життєдіяльності, буття душі.
- б) Реінкарнація виступає в значенні здатності духовної субстанції відділятися від тіла, здійснює зворотну дію «назад в тіло» (міф про воїна Ера).
- в) Реінкарнація постає також у контексті процесу переселення душ, їх руху «назад в тіло», «по вертикалі». У такій інтерпретації вона актуалізується в «перевернутому» вигляді в уявленнях про духовні тіла, тобто душа у формі останнього мігрує у вселенський дім буття, у сфери божественних вимірів.

Таким чином, на «макрорівні» реінкарнацію ми презентуємо як принцип (закон), як атрибуту єдиної долі душі, яка розпадається на сукупність її послідовних переходів, рухомих крізь ланцюг перевтілень, спрямованих на досягнення Вищої мети її порятунку.

3. Інший блок конотацій ідеї реінкарнації (приватного рівня) «по горизонталі» представлено в платонівських філософських роздумах, розкриває спектр смислів, які розходяться променями від свого епіцентру душі людини знову і знову повертаються до неї. Іншими словами, виявлені такі пласти смислів аналізованої ідеї:

- а) У першу чергу реінкарнація в контексті авторських уявлень про єдність душі та тіла мислиться нами як «механізм», що сприяє їх об'єднанню, становленню людини як факту світобудови (у категорії тимчасового).
- б) Реінкарнація презентується на рівні буття фізичного тіла як одночасно прихований «внутрішній» і спостережуваний «зовнішній» процес, що протікає у вимірах фізіологічних систем людини. Так, в контексті «внутрішнього» перевтілення мислиться Платоном як нескінченний процес «вмирання і відродження», що отримав згодом назву регенерації клітин тілесної організації. Відповідно, реінкарнацію можливо презентувати також як основний, вихідний принцип, «механізм» функціонування фізіологічних систем, розтягнутий у часі. У продовженні сказаного, в аспекті «зовнішнього» ми ілюструємо її за допомогою уявлень про історично сформовані диференціації на віки життя людини (дитинство, юність тощо), в межах яких можливе фрагментарно відстежити динаміку зміни тілесних форм, їх візуально «зафіксувати», тобто внутрішні процеси періодично відбиваються на постійно змінюваних формах тілесних оболонок людини.
- в) Реінкарнація мислиться в категоріях простору і часу, а саме в раніше згаданому сенсі як поточний процес, «розлитий» в часі, здійснюваний у вимірах «поцейбічного» буття, в значенні просування душі в процесі її життя в тілесної організації. Актуалізуючи добродесні якості своєї душі, людина формує наступну будівлю свого існування (тілесну оболонку і умови, спосіб своєї життєдіяльності).
- г) Смыслові рівні аналізованої ідеї розгортаються в контексті воскресіння сакральної пам'яті душі, колишніх її реінкарнацій, з метою здійснення заклику «Пізнай себе!», під яким розуміють пригадування всіх своїх втілень, що дозволяють людині культивувати в собі добродесні якості, досягти духовної досконалості та, як результат, єднання зі сферами божественного буття.

4. І нарешті, зібравши в «пучок» викладені конотації реінкарнації, ми спробуємо описати її за допомогою платонівської моделі вселенських колообігів, диференційованих нами на етапи її здійснення, рухомі по колу. Перший етап символізує зародження душі в божественних світах, одягнений в ідею «предіснування» душ (сюжет про створення їх деміургом). Другий етап здійснюється «по вертикалі», актуалізується їх «впаданням» в життя, як процес їх руху в тілесну оболонку, мислимий як поточний і завершений. Третій етап мислиться «по горизонталі» у вимірах «поцейбічного» буття (згадувався раніше): реінкарнація виступає як процес, «розлитий» у житті (у категоріях простору і часу), презентується в загальному вигляді як просування душі в межах тілесної організації. Реалізується на згаданому вище фізичному рівні людського буття, яке розгалужується на два виміри його здійснення («внутрішнє», втілене в ідею «вмирання і відродження» клітин організму, і «зовнішнє», відбитком якого стають віки життя людини). І завершує нашу модель колообігу ідеї втілення заключний етап її буття «по вертикалі». Реінкарнація мислиться у значенні переходу душі «назад в тіло» (духовне) та пов'язані з цим уявлення мислителя про божественні світи, про життя «по той» бік фізичної реальності, про інші Землі та їх жителів.

А н о т а ц і ї

У статті Компанієць Л.В. ««Колообіги» ідеї реінкарнації у вимірах платонівських умоспоглядань» проводиться поступове відстеження філософських траєкторій польоту ідеї реінкарнації в межах умоспоглядань Платона, виявляються її смислові рівні, авторські акценти. У фокус уваги потрапляє осмислення зазначеної теми в контексті уявлень мислителя про людину як «мікрокосм», відбиток «макрокосму» (Всесвіту). Ідея реінкарнації описується і розкривається крізь призму платонівського вчення про душу, в просторі якого проявляються її додаткові конотації.

Ключові слова: колообіги, душа, тіло, реінкарнація, ідея, смисли.

В статті Компанієць Лилии Викторовны ««Кругообороты» идеи реинкарнации в измерениях платоновских умозерцаний» проводится постепенное отслеживание философских траекторий полёта идеи реинкарнации в пределах умозерцаний Платона, выявляются её смысловые уровни, авторские акценты. В фокус внимания попадает осмысление обозначенной темы в контексте представлений мыслителя о человеке как «микрососме», отпечатке «макрососма» (Вселенной). Идея реинкарнации

описується і розкривається сквозь призму платоновського учиння о душі, в пространстві котрого проявляються ёё доплнительные коннотации.

Ключевые слова: кругообороты, душа, тело, реинкарнация, идея, смЫслы.

In the article Kompaniets Liliya Viktorivna «Circulation» ideas reincarnation in the measurement of the platonic intellectual contemplation. During the research the author conveys the gradual exploration of philosophical tracking trajectories idea of reincarnation within intellectual contemplation Plato reveals its semantic levels, author's emphasis. In the focus falls comprehension designated topic in the context of the thinker's ideas about man as a "microcosm" print "macrocosm" (Universe). The idea of reincarnation is described and disclosed in the light of the Platonic doctrine of the soul in the space where her appear more connotations.

Keywords: circuits, soul, body, reincarnation, idea, meaning.

Оксана ЮЩИШИН (Луганськ)

ОСОБЛИВОСТІ МОДЕРНОГО ПІЗНАННЯ ТА ЙОГО ПРОСВІТНИЦЬКІ ОБҐРУНТУВАННЯ

Ставлячи за мету простежити особливості модерного пізнання та його просвітницькі експлікації, ми свідомі того, що засадничі положення заявленої теми належно й всебічно вивчені. Переконливим свідченням цьому є сотні публікацій з найрізноманітнішого спектру питань проблематичного комплексу, а також глибина й системність їхнього осмислення. Немало з тих досліджень можна сміливо віднести до числа фундаментальних та поєднати зі специфікою пізнання, ідейно-естетичний та культурно-інтелектуальний дискурс якого вражає інтерпретаційним поліфонізмом⁶⁷. Не становлять

⁶⁷ Корнев Г.П. Социальная природа, смысл и назначение истины. – Нижний Новгород, 1996; Корнев Г.П. Идеонормативная концепция истины. Философия и правоприменение. – М., 2006; Бандуровский К.В. Основные положения теории истины у Фомы Аквинского // Благо и истина. Классические и неклассические регулятивы. – М., 1998. – С. 159 – 178; Копцева Н.П. Основные теории истины: историко-философские и религиозоведческие очерки: монография. – Красноярск, 2000; Касавин И.Т. Истина // Новая философская энциклопедия. – М., 2001. – Т. 2. – С. 169 – 172; Пикок А. От науки к Богу. Нове грани восприятия религии. – М., 2002. – 304 с.; Патнем Г. Розум, істина й історія. – К., 2003; Арно А., Николь П. Логика, или Искусство мыслить. – М., 1991; Яннарас Х. Истина и единство Церкви. – М., 2006; Ратцингер Й. (Бенедикт XVI). Вера – Истина – Толерантность // Христианство и